

ВЛИЯНИЕ И ЕФЕКТИ ОТ ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ ВЪРХУ ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ

Кармен Димитров Вранчев

Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов
Катедра „Индустриален бизнес и предприемачество“
e-mail: karmen.vranchev@abv.bg

Резюме: Преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) са ключов елемент на международната икономическа интеграция. Те създават стабилни и устойчиви взаимоотношения между икономиките, водят до повишаване на производителността на труда, подобряване качеството на продукцията и конкурентоспособността. ПЧИ насърчават разкриването на нови работни места (увеличават заетостта и влияят положително на конкуренцията на пазара на труда), допринасят за трансфера на знания, технологии и ноу-хау между страните, стимулират потреблението. Като част от глобалната икономика ПЧИ оказват редица ефекти върху икономиката на приемащата страна. При осъществяване на чуждестранните инвестиции може да се наблюдава не само положително развитие и благоприятни ефекти, но и отрицателни такива. Ефектите не настъпват автоматично и веднага. Те се проявяват в средносрочен и дългосрочен план.

Ключови думи: преки чуждестранни инвестиции, теории за преките чуждестранни инвестиции, ефекти от преките чуждестранни инвестиции, икономически растеж.

JEL: F21, E22, O1.

IMPACT AND EFFECTS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON ECONOMIC GROWTH

Karmen Dimitrov Vranchev

D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Department of Industrial Business and Entrepreneurship
e-mail: karmen.vranchev@abv.bg

Abstract: Foreign direct investment (FDI) is a key element of international economic integration. It creates stable and sustainable relationships between economies, leads to increased labor productivity, and improves product quality and competitiveness. FDI encourages the creation of new jobs (increases employment and has a positive effect on competition on the labor market), contributes to the transfer of knowledge, technology and know-how between countries, and stimulates consumption. As part of the global economy, FDI has a number of effects on the economy of the host country. When making foreign investments, not only positive development and favorable effects can be observed, but also negative ones. The effects do not occur automatically and immediately. They appear in mid- and long-term perspective.

Key words: FDI, FDI theories, FDI effects, economic growth.

JEL: F21, E22, O1.

Въведение

В миналото международната икономическа дейност е била почти изключително под формата на международна търговия, т.е. на внос и износ на стоки. От началото на XX век освен международните търговски отношения се установяват и международни производствени отношения. След Втората световна война големи компании от развитите страни извършват преместване на производството или части от него в чужбина. Такова преместване на производството чрез създаване или закупуване на дъщерни дружества или разширяване на производствените мощности в друга страна се нарича чуждестранна инвестиция.

Преките чуждестранни инвестиции са от решаващо значение за глобалните стойностни вериги (global value chains), като позволяват на компаниите да се свързват и организират трансгранично производство. ПЧИ са и допълнителен източник на финансиране (осигуряват допълнителен капитал за икономиката) и могат да бъдат важен инструмент за развитие в подходяща икономическа и политическа среда. В допълнение към международните търговски отношения, преките инвестиции са сред най-важните глобални икономически дейности. Икономическата теория потвърждава съществената роля на ПЧИ като двигател за растежа в приемащите страни.

През последните години компаниите все по-често избират формата за интернационализация чрез ПЧИ вместо други стратегии като засилена експортна дейност, предоставяне на лицензи, франчайзинг или съвместни предприятия. Проучванията показват, че растежът на преките чуждестранни инвестиции е нараснал рязко през последните години и сега е над темповете на растеж на експортните дейности.

Обект на изследване в настоящата статия са ПЧИ. Предмет на изследване е влиянието и ефектите, които ПЧИ оказват върху икономическия растеж. Целта е да се представят в систематизиран вид влиянието и ефектите от ПЧИ върху икономическия растеж на приемащите страни, да се оцени инвестиционната среда и характеристиките на ПЧИ за ефектите върху развитието и на тази база да се дадат насоки за привличане на повече инвестиции.

За постигане на целта се поставиха следните задачи:

- Дефиниране на понятието ПЧИ, разглеждане на основните теории за ПЧИ и мотивите за инвестиране;
- Систематизиране на ефекти на ПЧИ върху икономиката на приемащата страна, подчертавайки тяхното значение върху икономическия растеж;
- Оценка на инвестиционната среда и характеристиките на ПЧИ за ефектите върху развитието и очертаване на насоки за привличане на повече инвестиции от държавите.

1. Дефиниране на понятието преки чуждестранни инвестиции

Преките чуждестранни инвестиции са категория инвестиции, направени от компания със седалище в една икономика, с намерението да придобият постоянен дял в компания със седалище в друга икономика. Както държавата, така и частните компании могат да действат като инвеститор. В науката няма универсално или официално определение на понятието ПЧИ. Съществува голямо разнообразие от дефиниции, които частично се припокриват и взаимно допълват. Най-широко разпространени са дефинициите на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) и на Конференцията на ООН за търговия и развитие (УНКТАД). Собствени дефиниции имат Световната банка и Международният валутен фонд (МВФ).

Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) дефинира преките чуждестранни инвестиции като категория инвестиция, която отразява целта за установяване на траен интерес от местно предприятие в една икономика (пряк инвеститор) в предприятие (с пряка инвестиция), което пребивава в икономика, различна от тази на прекия инвеститор. Трайният интерес предполага наличието на дългосрочна връзка между прекия инвеститор и предприятието с директни инвестиции и значителна степен на влияние върху управлението на предприятието. Пряката или непряката собственост върху 10% или повече от правото на глас на предприятие, установено в една икономика от инвеститор, пребиваващ в друга икономика, е доказателство за такава връзка (ОЕСД, 2008). Сходно определение дава и Световната банка.

Според Конференцията на ООН за търговия и развитие (УНКТАД) пряката чуждестранна инвестиция се определя като инвестиция, отразяваща траен интерес и контрол от страна на пряк чуждестранен инвеститор, пребиваващ в една икономика, в предприятие, пребиваващо в друга икономика (чуждестранно свързано дружество) (UNCTAD, World Investment Report 2019: Special Economic Zones, 2019b). За УНКТАД ПЧИ имат три компонента: 1. първоначалният поток на капитал, чрез който инвеститорият придобива акции в компания в чужбина; 2. печалбата, която не се разпределя от инвеститора, а се реинвестира и 3. краткосрочни и дългосрочни заеми между дружеството майка и дъщерното дружество – вътрешнофирмени заеми.

Според Световната търговска организация (СТО) преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) възникват, когато инвеститор със седалище в една държава (страна по произход) придобие актив в друга държава (страна домакин) с намерението да управлява този актив. Управленското измерение е това, което отличава ПЧИ от портфейлни инвестиции в чуждестранни акции, облигации и други финансови инструменти. [...] (WTO, 1996).

2. Класификация на преките чуждестранни инвестиции

В научната литература се прави разлика между две основни форми на чуждестранни инвестиции – преки и косвени (портфейлни):

- Преките чуждестранни инвестиции или преки инвестиции са капиталови инвестиции в чужбина, които се правят с цел, инвеститорът да имат пряко влияние върху стопанските дейности на дружеството, като финансовите мотиви и възможността за контрол са на преден план.

- Косвени чуждестранни инвестиции или т.нар. портфейлни инвестиции. Портфейлната инвестиция описва придобиването на чуждестранни ценни книжа или други капиталови инвестиции като акции, инвестиционни сертификати или ценни книжа с фиксиран доход без пряко влияние върху дадена компания. Друг критерий, който я отличава от преките инвестиции, е краткосрочният характер на инвестицията. Освен това портфейлните инвестиции се извършват предимно от частни лица, като на преден план са съображенията за възвръщаемост и риск. Те са насочени най-вече към краткосрочни и спекулативни или ориентирани към доходност инвестиции във финансови активи.

Според **формата на проникване** ПЧИ се делят на инвестиции на „зелено“ (greenfield investment), сливания или поглъщания на съществуващо дружество в приемащата държава (mergers and acquisitions) или партньорство между инвестиращото дружество и компания или държавна институция в приемащата държава (joint venture).

В зависимост от **посоката на разширяване**, т.е. как производството в приемащата страната е свързано с това на страната донор или как то е интегрирано в целия фирмен процес, се различават: хоризонтални, вертикални и конгломератни преки инвестиции (Braun, 1988).

При пазарното ориентиране ПЧИ се извършват, с цел да се получи достъп до пазара на приемащата държава и съседните държави. При избора на такъв пазар, размерът на пазара и пазарният потенциал са от решаващо значение. Това означава, че бързо развиващите се пазари представляват особен интерес за извършване на ПЧИ.

При ефективното ориентиране, за разлика от първата форма, фокусът не е върху достъпа до нови пазари, а върху желанието за намаляване на разходите и увеличаване на производителността. Тук важна роля играе нивото на разходите за заплати във връзка с качеството на работната сила в приемащата държава. Други фактори като инфлацията, валутните курсове, транспортните и комуникационните разходи също са важни определящи фактори.

При ресурсното ориентиране ПЧИ се осъществяват от една страна, за да доближат производството възможно най-много до суровини, които не могат да бъдат транспортирани или чиито транспортни разходи са твърде високи. Целите за този вид преки инвестиции са съответно страни, които имат голямо предлагане на суровини, които са от изключително значение за съответната международна компания. От друга страна, търсенето на ресурси може да бъде и търсене на място с добра инфраструктура, високи технически стандарти, квалифицирана работна ръка.

3. Основни теории за преките чуждестранни инвестиции

В литературата има многобройни теории, които се опитват да обяснят пряката инвестиция с нейните детерминанти, като вземат предвид широкия кръг от цели и мотиви на инвеститора. Те не могат да бъдат интегрирани в една обща теоретична рамка поради тяхното разнообразие и често са свързвани с теориите за международната търговия и за мултинационалните компании (МНК). Основно те могат да бъдат разделени на микро- и макротеории. Микроикономическите теории или специфичните за компанията подходи разглеждат детерминантите на преките инвестиции в рамките на компанията. Тези подходи се концентрират върху въпросите, защо има компании, които инвестират в чужбина, и защо предпочитат преките инвестиции като форма на интернационализация пред износа, лицензите, съвместните предприятия или франчайзинга. Към макротеориите спадат теорията за монополното предимство (Hymer, 1976, dissertation 1960; Kindleberger, 1969), теорията за интернализацията (Buckley & Casson, 1976), теорията на локализацията (местоположението/щандортна теория) и др.

Споменатите теории имат частичен аналитичен характер, т.е. те хвърлят светлина само върху отделни аспекти на мултинационализацията на компанията или отделни детерминанти на ПЧИ. В своята еkleктична теория Джон Дънинг (Dunning, 1977) свързва твърдения от трите теории и по този начин комбинира аргументи от теорията за монополното предимство, теорията за интернализацията и теорията за локализацията. Терминът „еклектичен“ отразява факта, че тя е комбинация от различни отделни теории. Известна е още като OLI-парадигма (O-Ownership advantages, L-Location advantages, I-Internalization advantages).

Според тази теория компанията осъществяват преки инвестиции, ако са изпълнени следните три условия:

1. Предимства на собствеността: компанията притежава специфични, независими от местоположението конкурентни предимства, като например уникални продукти и производствени процеси.

2. Предимства на местоположението: Ако условие 1) е изпълнено, целевият пазар трябва да има поне едно предимство на дадената локация в сравнение с държавата по произход на компанията, в противен случай може да се извърши и експорт.

3. Интернализационни предимства: Ако условие 2) също е приложимо, е необходимо да се провери дали интернализационните предимства могат да се използват за инвеститора. Като алтернатива компанията може да материализира своите специфични предимства чрез пазара, чрез лицензи или други подобни.

Следователно според Дънинг винаги трябва да се осъществи пряка инвестиция, когато са изпълнени трите условия и потенциалната печалба от инвестицията надвишава разходите – вж. Таблица 1. Тази теория също не е

изчерпателна, тъй като не прави разлика между различните форми на интернализация и разходите не са точно определени.

Таблица 1

Определяне на формата на навлизане на пазара според еkleктичната парадигма на Дънинг

Форма на навлизане на пазара \ Предимство	Собственост (Ownership)	Местоположение (Location)	Интернализация (Internalization)
Лицензи	Да	Не	Не
Експорт	Да	Не	Да
ПЧИ	Да	Да	Да

Друга теория, даваща обяснение за извършването на ПЧИ, е теорията за жизнения цикъл на продукта на Върнън (Vernon, 1966). Според нея за МНК има два момента за осъществяване на ПЧИ – във фазата на зрялост, като се цели осигуряване на пазарни дялове, и във финалната фаза, в която производственият процес е стандартизиран, като се търсят възможно най-ефективните и рентабилни производствени условия. МНК предприемат инвестиция, когато техният продукт премине от етапа на иновация към етапа на зряла или стандартизирана форма. Върнън обяснява защо определени конкурентни предимства на МНК възникват в дадена страна, а не в друга и как тези предимства се използват първо от местното производство за вътрешния пазар, после от износа и накрая от ПЧИ.

Макроикономическата теория на Кийоши Коджима (Kojima, & Osawa, 1984) разглежда възможностите за външно и вътрешно инвестиране от гледна точка на страната. Коджима твърди, че конкурентното местоположение или конкурентните предимства на страната трябва да определят количеството, формата и структурата на ПЧИ. Според него компаниите трябва да осъществяват инвестиции в ресурсоемки производства, в които инвестиращите страни са относително слаби (или има тенденция да отслабват).

4. Мотиви за осъществяване на преки чуждестранни инвестиции и фактори, оказващи влияние върху привличането им

Дефинирането на мотивите е от съществено значение, тъй като от тях произтичат различни ефекти както за инвеститора, така и за приемащата страна. Съществува значително разнообразие от причини, които подтикват компаниите да разширят своята дейност в чужбина. Основният мотив, който компаниите преследват при инвестиции в чужбина, е дългосрочното постигане на привлекателна и разумна печалба и възвръщаемост на инвестицията при минимализиране на разходите. Други мотиви са:

- достъп до нови и разширяване на съществуващи пазари;

- получаване на субсидии от приемащата държава;
- данъчни предимства в приемащата страна;
- следване на конкурентите, навлизане на пазара на конкурента;
- повишаване на ефективността и конкурентоспособността на цялата корпоративна група;
- достъп до по-евтини суровини и енергия;
- диверсификация на риска;
- заобикаляне на екологичните разпоредби (високи екологични норми в собствената държава);
- наличие на търговски бариери;
- по-ниски разходи за заплати, по-евтина цена на труда, наличие на квалифицирани служители в приемащата страна и др.

На практика гореизложените мотиви са подкрепени и от проучване на Асоциацията на германските индустриално-търговски камари (DINК e.V.), което има за цел да идентифицира причините, които са повлияли на германски фирми да инвестират в предприятия в чужбина (DINК, 2019). Подобни резултати показват и анкети, проведени във Франция и Великобритания.

Задълбоченият анализ на факторите е от съществено значение при решението за осъществяване на инвестицията от МНК. Основно факторите могат да бъдат разделени на привличащи като достъп до местните пазари, размер на вътрешния пазар, цена на труда и икономии от мащаба, различни видове стимули от страна на приемащата страна и др., и отблъскващи – слабо икономическо развитие, корупция, бюрокрация, високи данъци, неблагоприятна политическа обстановка и др. Невинаги факторите са зависими един от друг, но могат и да се допълват. По същия начин определени фактори в дадена държава могат да привлекат и трите вида ПЧИ. Определящи фактори за избора на приемаща държава са размерът на пазара, пазарният потенциал или разрастването на пазара, ресурсите на страната, стабилността на политическата система и предоставяните стимули, разходите и качеството на работната сила, както и инфраструктурата.

5. Ефекти на преките чуждестранни инвестиции върху приемащата страна

Влиянието на преките чуждестранни инвестиции върху икономиката на приемащата страна е обект на изследване в повечето икономически теории. Потенциалните ефекти от чуждите инвестиции се проявяват по различен начин в зависимост от мотивите или формите на осъществяване, сектора и времевия хоризонт. Класифицирането на ефектите е необходимо условие за установяване на причинно-следствената връзка между ПЧИ и икономическия растеж. Различни са ефектите на микро-(фирмено) и на макро-(национално) равнище. Според начина им на въздействие върху приемащата

икономика те могат да бъдат преки и косвени (spill-over). Според времевия хоризонт – краткосрочни и дългосрочни. Според резултата, който оказват, са положителни и отрицателни.

5.1. Положителни ефекти от ПЧИ

5.1.1. Разширяване на капиталовия запас и натрупване на капитал

Икономическият растеж зависи от инвестициите, които от своя страна изискват определен капитал. В развиващите се страни първоначалната инвестиция изисква значителен поток от капитал, който ще увеличи капиталовия запас на приемащата държава. В икономики, където капиталът е оскъден, това дава възможност за извършване на инвестиции, които иначе не биха могли да бъдат направени.

5.1.2. Ефекти върху заетостта и доходите

ПЧИ могат да създадат нови работни места и по този начин допълнителни доходи за работещите. Този ефект се наблюдава предимно при инвестиции на зелено в трудоемки индустрии, докато капиталоемките инвестиции (напр. добив на суровини) или поглъщане на съществуващи фирми, могат да имат по-слабо изразени или дори негативни последици върху заетостта.

5.1.3. Фискални ефекти

Преките и косвените данъци от чуждестранните компании увеличават държавните приходи. Доходите на служителите също се облагат с данъци. На практика обаче този ефект често отслабва, когато компаниите се възползват от данъчните стимули за чуждестранни компании.

5.1.4. Преливане на ефекти (spill over effects)

Много често МНК имат иновативни технологии и по-добри управленски стратегии от компаниите в приемащите страни. Например чрез курсове за обучение и повишаване на квалификацията могат да бъдат усвоени нови умения от местните служители. Когато сменят работодател или създават собствени компании, местните граждани също се възползват от нововъведенията. По-нататъшно разпространение на технологии се генерира чрез имитация на ефективни производствени техники и бизнес модели от конкуренти (демонстрационен ефект). По този начин ефектите на разпространение могат да повишат нивото на технологията и производителността в приемащата страна. Появата им обаче зависи от редица условия, които ще бъдат разгледани по-долу.

5.1.5. Конкуренция

Местните компании могат да бъдат принудени да повишат качеството на своите продукти на вътрешния пазар поради конкуренцията от страна на

чуждите фирми. В крайна сметка това може също да подобри износа на местни стоки. Предпоставка за този ефект е, местните компании да не бъдат изместени от пазара от чужди конкуренти, преди да може да осъществят процеса на догонване.

5.1.6. Развитие на инфраструктурата

За да свържат производствените си мощности с транспортната мрежа или да осигурят стабилно снабдяване с енергия, чуждестранните компании често се налага да разширят наличната местна инфраструктура. Освен това голям брой преки инвестиции се извършват директно в инфраструктурния сектор като строителство на пътища, разширяването на пристанища или са свързани с производството и доставката на енергия.

5.1.7. Мултипликаторни ефекти

Както вече бе споменато, създаването на работни места генерира доход. Част от него се изразходва за местни стоки и услуги, което увеличава и доходите на местните производители. Те от своя страна също харчат част от доходите си в местната икономика. Следователно първоначалното нарастване на доходите чрез увеличаване на търсенето може да умножи общия доход.

Мултипликаторният ефект се проявява и при закупуването на местни междинни продукти и при данъчни плащания от МНК. За разлика от други видове потоци на капитал, преките чуждестранни инвестиции се характеризират с това, че те идват „в пакет“ с по-висококачествени технологии и поддържат постоянна връзка със страната домакин. Освен това поради дългосрочния характер на ПЧИ е малко вероятно внезапно оттегляне и напускане на приемащата страна от МНК.

5.2. Отрицателни ефекти от ПЧИ

5.2.1. Ефект на изтласкване

Местните компании могат да бъдат принудени да напуснат пазара, тъй като чуждестранните компании обикновено разполагат с по-ефективно производство и имат по-добър достъп до капитал, което намалява производствените им разходи.

5.2.2. Разпределителни ефекти

В рамките на приемащата държава концентрацията на ПЧИ в сектори или региони от особен интерес за инвеститорите може да създаде или влоши неравенството в доходите. Разликите в заплащането между чуждестранни и местни фирми могат да задълбочат тези неравенства.

5.2.3. Надпревара до дъното (race to the bottom)

„Надпреварата (състезание) до дъното“ е социално-икономическо понятие, което описва държавната дерегулация на бизнес средата или намаляване на данъчните ставки с цел привличане или задържане на икономическа активност. Терминът се отнася до конкурентна ситуация, при която компания, държава или нация се опитват да подбият цените на конкуренцията, като жертват стандартите за качество или безопасността на работниците (често се противопоставят на регулациите) или намаляват разходите за труд (Investopedia).

Такава тактика на съревнование е широко използвана сред щатите в Северна Америка. Надпреварата до дъното в екологичната политика включва както намаляване на съществуващите вече политики, така и приемане на нови политики, които насърчават по-малко екологично поведение. Някои държави използват това като стратегия за икономическо развитие, особено по време на финансови затруднения. Продължаването на надпреварата до дъното в политиката за околна среда позволява на държавите да стимулират икономическия растеж, но това води до големи последици за околната среда на тази държава. И обратно, някои държави започнаха да водят надпревара за най-добрата стратегия, която подчертава иновативни екологични политики на държавно ниво, с надеждата, че тези политики по-късно ще бъдат последвани от други държави.

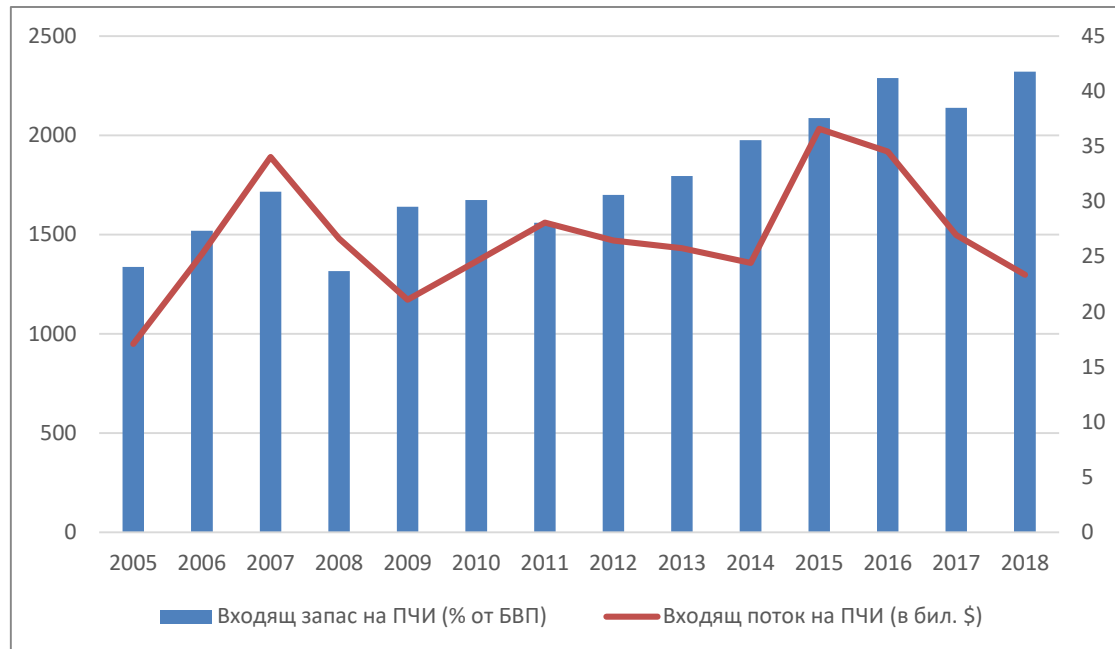
5.2.4. Изтичане на чуждестранна валута

Както международното закупуване на междинни продукти или суровини, така и връщането на печалбите в страната на чуждестранните инвеститори може да доведе до нетен отлив на чуждестранна валута. По-специално това важи за пазарно ориентираните ПЧИ, тъй като изтичането на валута не може да бъде компенсирано от увеличените приходи от износа. Експортно ориентираните инвестиции и закупуването на местни междинни продукти могат да предотвратят или отслабят този ефект.

6. Глобално развитие на преките чуждестранни инвестиции в периода 2005 – 2018 г.

През 2018 г. потокът на преките чуждестранни инвестиции в света намалява с 13% до 1,3 трилиона щатски долара (Фиг. 1). Това е трети пореден годишен спад. ПЧИ към развитите икономики спадат до 557 милиарда щатски долара, докато потоците към развиващите се икономики остават стабилни – около 700 милиарда щатски долара. Потокът от ПЧИ към развитите икономики достига най-ниската точка от 2004 г., намалявайки с 27%. Входящите потоци в Европа намаляват наполовина до по-малко от 200 милиарда щатски долара, а в САЩ – с 9% до 252 млрд. щатски долара. За разлика от предишни години повече ПЧИ са насочени към развиващите се, отколкото към развитите

икономики. Запасът от ПЧИ в развиващите се страни нараства от 10% от техния БВП през 1980 г. до 42% през 2018 г. и е най-големият им източник на външно финансиране. В резултат на това делът на развиващите се страни в глобалните ПЧИ се увеличава до 54%, което е рекорд. (UNCTAD, 2019b).

Източник: UNCTAD Database, собствени изчисления.

Фигура 1. Входящ запас и входящ поток на преки чуждестранни инвестиции в света, 2005 – 2018 г.

Като относително нова тенденция се наблюдава осъществяването на ПЧИ от икономики като Китай, които придобиват значение не само като страни, приемащи ПЧИ, но и като инвеститори в други държави. Пример за това са нарастващите инвестиции на Китай в държави от Африка. Потокът от ПЧИ към Африка през 2018 г. се е увеличил с 11% до 46 млрд. щатски долара, а в Азия – с 4%. В Латинска Америка и Карибите чуждестранните инвестиции намаляват с 6%. Стойностите на трансграничните сливания и придобивания (M&As) нараства с 18%. (UNCTAD, 2019b).

7. Значение на инвестиционната среда и характеристиките на ПЧИ за ефектите върху развитието. Насоки за привличане на повече инвестиции

Инвестиционната среда в приемащата страна е от съществено значение за въздействието на ПЧИ върху икономическото развитие. Редица фактори на несигурност в приемащите страни водят не само до по-ниски ефекти

върху развитието, но дори могат да обезкуражат чуждите инвеститори да инвестират в нея. На първо място те включват политическа нестабилност, липса на правна сигурност и върховенство на закона, висока степен на корупция и лоша инфраструктура. От друга страна, благоприятният инвестиционен климат, съчетан с добре развит финансов пазар и либерализиране на търговията, води не само до по-голяма привлекателност за инвеститорите, но и до по-големи икономически ползи за приемащата държава.

Други икономически детерминанти на преките инвестиции са размерът на пазара на приемащата държава, макроикономическата рамка и наличието на производствени фактори. Мерките, насочени към подобряване конкурентоспособността на развиващите се страни в тези области, не само действат като стимул за привличане на повече преки чуждестранни инвестиции, но и увеличават потенциала на положителните ефекти.

Възможните канали за въздействие на ПЧИ върху икономическия растеж и съответните за растежа променливи като труд, капитал и технологичен прогрес могат да бъдат илюстрирани с помощта на макроикономически модели – Модел на растежа на Робърт М. Солоу, Модел център – периферия на Фридман, Модел на дифузия на нововъведенията и др. Всички те могат да бъдат повлияни от ПЧИ.

По-новите теории подчертават значението на техническия прогрес и следователно го моделират ендегенно, например чрез положителни външни ефекти на човешкия капитал, производителността се увеличава чрез повишаване опита на работниците с нови технологии или чрез многосекторни модели, в които освен реален производствен сектор има и сектор за научна и развойна дейност (R&D).

Според теорията за неокласическия растеж производството и временно растежът на производството в икономиката се увеличават от натрупването на реален капитал. Съответно продукцията ще се увеличи при други условия чрез притока на ПЧИ, стига това да доведе до изграждането на нови производствени мощности – т.е. инвестиции на зелено.

Развиващите се страни не трябва да се опитват да привлекат колкото се може повече ПЧИ, а по-скоро да се концентрират върху инвестиции, съответстващи на икономическата реалност. Акцентът трябва да бъде поставен върху онези отрасли, в които са възможни взаимозависимости и съществуват конкурентни предимства. Освен това правителствата на приемащите държави имат за задача да насърчават ефектите от развитието чрез осигуряване на подходящи мерки и стимули. Добрата законодателна рамка и категоричното прилагане на закона повишават привлекателността на страната за чуждестранните инвеститори. Предизвикателство пред международната общност е не само да насърчава ПЧИ в по-слабо развити региони, но и да подкрепя развиващите се страни при прилагането на мерки, които увеличават приноса на ПЧИ за развитието.

Вместо безразборно привличане на колкото се може повече ПЧИ в страната, приемащите страни трябва да се концентрират върху видовете ПЧИ, които обещаваат възможно най-голямо въздействие върху развитието при съответните местни икономически условия. Тук е важно, директните инвестиции да бъдат добре интегрирани в местната икономика, за да се даде възможност за трансфер на знания и технологии, както и разгръщане на мултиплициращи ефекти. Правителствата на приемащите държави трябва да могат да създадат подходящата политическа рамка, за да осигурят благоприятно влияние от инвестициите на МНК.

Заключение

Безспорно е влиянието на ПЧИ върху икономиката на една страна. Ефектите от чуждестранните инвестиции върху икономическия растеж могат да бъдат както положителни, така и отрицателни. Благоприятни ефекти от ПЧИ се наблюдават предимно върху растежа и развитието в развиващите се страни. Заключителните документи на двете международни конференции по финансиране за развитие в Монтерей (2002 г.) и Доха (2008 г.) подчертават тезата, че преките чуждестранни инвестиции допринасят за устойчив икономически растеж в дългосрочен план. Въпреки това, благоприятният ефект на ПЧИ не се проявява автоматично и не е равномерно разпределен във всички държави, сектори и групи от населението. Ефектите от чуждите инвестиции се проявяват по различен начин в зависимост от мотивите или формите на осъществяване, сектора, икономическите и политическите условия, времевия хоризонт и др.

Емпиричните проучвания върху въздействието на ПЧИ върху икономическото развитие показват противоречиви резултати. Докато някои изследвания доказват благоприятните ефекти върху растежа и намаляването на бедността, други не откриват значителни положителни ефекти. Някои дори отчитат отрицателни нетни ефекти върху развиващите се страни. Голяма част от тези противоречиви резултати могат да бъдат обяснени с хетерогенността на ПЧИ и различните условия в приемащите страни.

На практика тези твърдения се потвърждават и от данните относно правителствените политики в доклада за световните инвестиции на УНКТАД (UNCTAD, World Investment Report 2019: Special Economic Zones, 2019b). През 2018 г. около 55 държави и икономики въвеждат 112 политически мерки, засягащи ПЧИ. 64% от тези мерки се стремят към либерализиране, насърчаване и улесняване на нови инвестиции, а 34% от тях въвеждат нови ограничения върху чуждите инвестиции.

Мерките за либерализация засягат индустрии като селското стопанство, медиите, минното дело, енергетиката, търговията на дребно, финансите,

логистиката, транспорта, телекомуникациите и интернет бизнеса. Продължава тенденцията към опростяване или рационализиране на административните процедури за чуждестранни инвеститори чрез премахване на изискванията за одобрение или създаване на онлайн портали за кандидатстване. Много страни предоставят нови фискални стимули за инвестиции в определени отрасли или региони.

Сред новите ограничения и разпоредби страните предприемат редица мерки в сферата на националната сигурност – нови тавани за чуждестранна собственост в определени индустрии или ограничения върху придобиването на жилищни имоти. Въведени са нови изисквания и задължения за наемане на местни работници, включително като част от правилата за обществените поръчки. Многобройни трансгранични сделки за сливания и придобивания не са осъществени през 2018 г. поради държавна намеса.

Напредъкът в устойчивото развитие изисква повече международни инвестиции в инфраструктура, енергетика, управление на вода и отпадъци, опазване на околната среда и климата, здравеопазване и образование, както и инвестиции в производствен капацитет за създаване на работни места и растеж на доходите. Заедно с всичко това инвестициите в R&D, иновациите, трансферът на нови технологии и дигиталната трансформация са необходими предпоставки за глобален икономически растеж.

Използвани източници

- Braun, G. (1988). *Die Theorie der Direktinvestitionen*. Köln: Institut für Wirtschaftspolitik an der Universität Köln.
- Buckley, P. J. and Casson, M. C. (1976). *The Future of the Multinational Enterprise*. London: Homes & Meier.
- DIHK e.V. (2019). <https://www.dihk.de/de/themen-und-positionen/internationales/auslandsinvestitionen-in-der-industrie-3368>
- Dunning, J. H. (1977). Trade, location of economic activity and the multinational enterprise: a search for an eclectic approach. *The International Allocation of Economic Activity*. London: Ohlin, B., P.O. Hesselborn and P.M. Wijman (eds).
- Hymer, S. (1976, dissertation 1960). *The International Operations of Nation Firms: A Study of Foreign Direct Investment*. Cambridge: MLT Press.
- Investopedia. (н.д.). <https://www.investopedia.com/terms/r/race-bottom.asp>. Изтеглено на November 2020 г. от <https://www.investopedia.com/terms/r/race-bottom.asp>

- Kindleberger, C. P. (1969). American Business Abroad. *The International Executive* 11, 11-12.
- Kojima, K. and Osawa, T. (1984). Micro and macro-economic models of foreign direct investment. *Hitosubashi Journal of Economics*.
- OECD. (2008). *4th Edition of the OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment*. Paris: OECD Publishing.
- UNCTAD. (2019). Economic trends Foreign direct investments.
https://stats.unctad.org/handbook/EconomicTrends/Fdi.html#ref_Unctad_2019b
- UNCTAD. (2019b). *World Investment Report 2019: Special Economic Zones*. Genf: United Nations publications.
- Vernon, R. (1966). International investment and international trade in the product cycle. *Quarterly Journal of Economics* 80, 190-207.
- WTO. (1996). *Trade and foreign direct investment report*.
https://www.wto.org/english/news_e/pres96_e/pr057_e.htm

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЦОВ

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ДОКТОРАНТИ

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ

ГОДИШЕН

АЛМАНАХ НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ДОКТОРАНТИ

Том XIII, 2020

Книга 16

Том XIII, 2020 г.
Книга 16

Академично издателство
„ЦЕНОВ“ - Свищов

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р Стефан Симеонов – главен редактор
Доц. д-р Марина Николова – зам. главен редактор
Доц. д-р Красимира Славева – организационен секретар
Доц. д-р Николай Нинов
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Петранка Мидова

Екип за техническо обслужване:

Анка Танева – стилев редактор
Ст. преп. Иванка Борисова – превод и редакция
на английски език
Янислава Александрова – технически секретар

ISSN 1313-6542

СЪДЪРЖАНИЕ

Студии

Владимир Христов Сиркаров

ЕВОЛЮЦИЯ НА ПАРИЧНИТЕ СИСТЕМИ И ИЗОСТАВЯНЕТО
НА ЗЛАТНИЯ СТАНДАРТ КАТО ФАКТОР ЗА ФИНАНСОВИТЕ КРИЗИ 5

Юлиян Сашков Бенов

СРАВНИТЕЛНА КОНСОЛИДАЦИОННА АТРАКТИВНОСТ
НА БАНКОВИЯ СЕКТОР НА СТРАНИТЕ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ 25

Беатрис Венциславова Любенова

МОДЕЛИ ЗА ОЦЕНКА НА РИСКА ПРИ ИЗВЪРШВАНЕ
НА СТРЕС ТЕСТОВЕ В БАНКОВИЯ СЕКТОР 54

Светла Михайлова Боянова

ПРОБЛЕМИ НА ВЪТРЕШНИЯ БАНКОВ КОНТРОЛ В БЪЛГАРИЯ 75

Ралица Емилова Христова – Маринова

ИЗСЛЕДВАНЕ ПРАКТИКИТЕ ЗА ФИНАНСОВО УПРАВЛЕНИЕ
НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ КАТО ФАКТОР ЗА ИЗГРАЖДАНЕ
НА МЕЖДУНАРОДНА БИЗНЕС МРЕЖА (ПО ПРИМЕРА
НА БЪЛГАРСКИ ФИЛИАЛИ В РУМЪНИЯ) 98

Николай Валериев Илиев

НАСОКИ ЗА ВЪВЕЖДАНЕ НА БОНУС-МАЛУС СИСТЕМАТА
ПРИ ЗАСТРАХОВАНЕТО „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ“
НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ 124

Жанета Емилова Ангелова

ПОДХОДИ И ПРАКТИКА ПРИ ОПРЕДЕЛЯНЕ РАЗМЕРИТЕ
НА ОСИГУРИТЕЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ ПРИ СТАРОСТ 145

Dimitar Georgiev Trichkov

CUSTOMER DEMOGRAPHIC SEGMENTATION BASED
ON TELECOM BEHAVIORAL DATA 167

Мариана Монева Дауо

МАКРОПРУДЕНЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА И МЕРКИТЕ, ИЗПОЛЗВАНИ
ОТ ДЪРЖАВИТЕ – ЧЛЕНКИ НА ЕС ЗА ПОДПОМАГАНЕ
НА ИКОНОМИКИТЕ В УСЛОВИЯТА НА COVID-19 187

Димитрина Любенова Проданова

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ
НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА
НА ПОДХОДА “ЛИДЕР“ 211

Магдалена Славе Андоновска

ТРАДИЦИОННИ И ОНЛАЙН МЕДИИ И ОТНОШЕНИЕ
НА АУДИТОРИЯТА КЪМ ТЯХ 235

Статии

- Юлиан Христов Войнов**
ЕФЕКТИ ОТ ЗАМЯНАТА НА ПРОПОРЦИОНАЛНО
С ПРОГРЕСИВНО ДАНЪЧНО ОБЛАГАНЕ В БЪЛГАРИЯ 255
- Димитър Пламенов Попов**
ТЕХНОЛОГИЧНИ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ОПТИМИЗАЦИ
НА ВЪТРЕШНИЯ ПАЗАР НА ДЪРЖАВНИ ДЪЛГОВИ ИНСТРУМЕНТИ
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ 267
- Рая Бисерова Драгоева**
КРИЗИТЕ В БАНКОВИЯ СЕКТОР – СЪЩНОСТ,
ФАКТОРИ И ЕМПИРИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ 281
- Русалин Антонов Русалинов**
ФИНАНСОВА СИГУРНОСТ: ФИРМЕНИ И БАНКОВИ ПРОЦЕДУР
И ПРАКТИКИ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ СРЕЩУ „ПРАНЕТО“ НА ПАРИ 301
- Марина Иванова Милинова**
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ФИНАНСИРАНЕТО НА ФИНТЕХ
КОМПАНИИТЕ ЧРЕЗ АЛТЕРНАТИВНИ СПОСОБИ 313
- Кармен Димитров Вранчев**
ВЛИЯНИЕ И ЕФЕКТИ ОТ ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ
ИНВЕСТИЦИИ ВЪРХУ ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ 328
- Вахан Ахаси Бохосян**
ПРЕЗАСТРАХОВАНЕТО КАТО СТРАТЕГИЧЕСКИ
УПРАВЛЕНСКИ КАПИТАЛОВ МЕТОД 343
- Румяна Цветанова Витнъова**
ПОДОБРЯВАНЕ НА БИЗНЕС СРЕДАТА В СТРАНИТ
ОТ ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ЧРЕЗ ИНТЕРВЕНЦИИ
ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ФИНАНСОВАТА ГРАМОТНОСТ 355
- Муса Мустафа Сръкъов**
ФИНАНСОВО СТИМУЛИРАНЕ ЗА ИНОВАТИВНИ
ПОСТИЖЕНИЯ НА УЧЕНИЦИТЕ 371
- Симеон Венциславов Симеонов**
ВЛИЯНИЕ НА ФАКТОРИТЕ НА МИКРО- И МАКРОСРЕДАТА
ВЪРХУ КУЛИНАРНИЯ ТУРИЗЪМ 381
- Гент Арбнор Беголи**
УПРАВЛЕНСКИ АСПЕКТИ В РАЗВИТИЕТО
НА КУЛТУРНИТЕ ИНСТИТУЦИИ 399

Боряна Великова Симеонова ВЪПРОСИ НА СИНТЕТИЧНОТО И АНАЛИТИЧНОТО ОТЧИТАНЕ И ДОКУМЕНТИРАНЕТО НА ТЕКУЩИТЕ МАТЕРИАЛНИ АКТИВИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА С ТЪРГОВСКА ДЕЙНОСТ	412
Станислав Иванов Шишманов ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ НА ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ КАТО ОБЕКТ НА ОТЧИТАНЕ В БНБ И ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ	426
Иванка Стефанова Янкова КОНЦЕПЦИЯТА ЗА СОЦИАЛНАТА УСТОЙЧИВОСТ В КОНТЕКСТА НА СТАТИСТИЧЕСКОТО ИЗСЛЕДВАНЕ	441
Ана Борисова Иванова ФИНАНСИРАНЕ НА СИСТЕМАТА НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ В Р БЪЛГАРИЯ – СЪСТОЯНИЕ, ТЕНДЕНЦИИ, ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ОПТИМИЗИРАНЕ	455
Биляна Диянова Дамянова ЛИЗИНГОВИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ – СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ	476
Айтен Байрям Сабри ИНДИКАТОРИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ	488
Борислав Бойчев Боев АЛТЕРНАТИВНО ИЗПОЛЗВАНЕ НА ПЛОЩАДКА „БЕЛЕНЕ“ ЧРЕЗ ИЗГРАЖДАНЕ НА МАЛКИ МОДУЛНИ РЕАКТОРИ	498
Елена Димитрова Ташкова ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ – ТЕОРЕТИЧНИ ПОСТАНОВКИ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРИЛОЖЕНИЕ В АГРАРНИЯ СЕКТОР	513
Росен Костадинов Коцев ИЗПЪЛНЕНИЕ И ЕФЕКТИ НА ПРОГРАМАТА ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ (2014 – 2020)	523
Иво Цветанов Балевски ВЛИЯНИЕ НА ПРОГРАМАТА ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ ВЪРХУ ТУРИСТИЧЕСКИЯ БИЗНЕС В ОБЛАСТ ГАБРОВО ЗА ПЕРИОДА 2007 – 2013 ГОДИНА	535
Ивелина Маркова Йорданова КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЯТ ТУРИЗЪМ В ДЕСТИНАЦИЯ ВЕЛИКО ТЪРНОВО В КОНТЕКСТА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ	547
Иван Стефанов Иванов ИЗМЕНЕНИЯТА НА ПАЗАРА НА ТРУДА В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЧНА КРИЗА И ВЛИЯНИЕТО ИМ ВЪРХУ СИСТЕМАТА НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО В БЪЛГАРИЯ	563

Emre Zafer Güney WORKFORCE EFFICIENCY INCREASE FOR THE ONLINE SALES IN-STORE PICKING OPERATION	575
Александра Георгиева Ангелова ЕВРОПЕЙСКАТА ТЪРГОВСКА ПОЛИТИКА В ПОДКРЕПА НА РАЗВИВАЩИТЕ СЕ ИКОНОМИКИ	587
Пенчо Малинов Малинов КОНЦЕПТУАЛНО ЗНАЧЕНИЕ НА ИНОВАЦИЯТА И СПЕЦИФИКА НА ИНОВАЦИОННИТЕ СТРАТЕГИИ	599
Емил Христов Александров ФИНАНСОВИЯТ КОНТРОЛИНГ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА	615
Боян Димитров Вранчев УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТНИ ЕКИПИ – ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА	624

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ДОКТОРАНТИ
Студии и статии
Том XIII – 2020, книга 16

Даден за печат на 31.08.2021 г., излязъл от печат 09.09.2021 г.
Поръчка № 18780; формат 16/70/100; тираж 65

ISSN 1313-6542

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов“
Свищов, ул. „Цанко Церковски“ 11А